

*Голові спеціалізованої
вченої ради Д 43.081.2023
в Одеському національному
університеті імені І. І. Мечникова
Ользі ГАРАН*

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора
Степанової Тетяни Валеріївни**

**на дисертаційне дослідження Чайковського Олега Ігоровича на тему:
«КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ
ПРАВА НА ЖИТЛО В УКРАЇНІ»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність обраної теми дослідження. Право на житло, так само, як і механізм його забезпечення, реалізації та захисту, є одним з найважливіших напрямів сучасних наукових досліджень. Актуальність відповідних пошуків обумовлюється перш за все еволюцією сприйняття та розуміння основних природних прав людини як базової концепції сучасної держави, що визначає не лише її напрям розвитку, але й відповідність загальноновизнаним європейським цінностям. Сучасний стан розвитку прав людини характеризується посиленням тенденцій щодо пошуку нових та вдосконаленням існуючих механізмів їх захисту, оскільки завдяки ним будь-яке право людини перетворюється на об'єктивну реальність. Право на житло є важливою складовою для реалізації та захисту інших невід'ємних прав людини, таких як право на життя, здоров'я, недоторканність приватного та сімейного життя, честь та гідність. Особливе значення обраної теми дослідження підкреслюється також глибиною проблеми доступу до житла громадян в Україні, пов'язаної із відсутністю виваженої житлової політики, продовженням дії застарілого у всіх сенсах законодавства, прийнятого ще у радянські часи, безсистемним підходом до забезпечення житлом окремих «пільгових» категорій осіб, яке відбувається не прозоро та створює істотні

корупційні ризики. Масштаби окресленої проблеми істотно збільшились після початку збройної агресії проти України у 2014 році, коли у нашій державі утворилась нова, велика група внутрішньо переміщених осіб, однією з головних потреб якої стала необхідність забезпечення їх постійним або тимчасовим житлом, але після 24 лютого 2022 року кількість людей, які втратили своє житло, зросла у багато разів. Цілі населені пункти є знищеними станом на зараз. Тому забезпечення та захист права на житло осіб, які втратили все, перетворилось на одне з пріоритетних завдань держави, яке не може вирішуватись точково та безсистемно, як це відбувалось протягом всього періоду незалежності.

Враховуючи вищевикладене, актуальність обраної теми дослідження не викликає сумнівів. Комплексний аналіз механізму захисту права на житло є важливою передумовою реформування житлового законодавства, а також розроблення нової житлової політики, яка є назрілою та вкрай необхідною для подальшого розвитку нашої держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно із планами наукових досліджень кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І.І. Мечникова в процесі виконання тем: «Імплементация міжнародних стандартів прав людини в розвитку правової системи України та особливості їх реалізації» (номер державної реєстрації 0113U00299, терміни виконання 2013-2018 рр.) та «Сучасний конституціоналізм в процесі становлення та розвитку української державності» (номер державної реєстрації 0118U001585, терміни виконання 2018-2022 рр.).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних питань вдосконалення конституційно-правового механізму захисту права на житло в Україні, сучасних тенденцій захисту права на житло міжнародними інституціями, зокрема ЄСПЛ; правотворчій діяльності – для вдосконалення

чинного конституційного, адміністративного та житлового законодавства України у сфері забезпечення та захисту права на житло; навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Конституційне право України», «Правові форми захисту прав людини», «Проблеми конституційного права та прав людини» та «Захист прав в ЄСПЛ». Зокрема, у межах лекційних занять застосовано нові підходи до видів і форм захисту права на житло як одного з основоположних прав людини. У межах практичних занять застосовано нові завдання із визначення стану національного механізму захисту права на житло, а також комплексного аналізу відповідності національного законодавства міжнародним стандартам захисту цього права у контексті практики ЄСПЛ (Акт впровадження від 19.12.2022 р.) (с. 198 дисертації).

Ступінь обґрунтованості положень і висновків дослідження. Дисертаційна робота О.І.Чайковського характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що притаманні науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків. Автор показав себе вдумливим, принциповим, уважним до деталей науковцем, який ретельно провів аналіз досліджуваних питань.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – представників правової науки. Зокрема, теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці українських і зарубіжних вчених із загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного, цивільного, житлового та інших галузей права.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими. Вони розроблені з використанням загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Об'єкт і предмет дисертаційного

дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють всебічно проаналізувати проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності.

Архітектоніка дисертаційного дослідження дозволяє автору комплексно, системно розкрити різні аспекти цієї теми. У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, визначається об'єкт і предмет, мета та основні завдання дисертаційного дослідження, його методологічна основа, наукова новизна, теоретичне та практичне значення одержаних результатів тощо. Розділ перший дисертаційної роботи присвячений дослідженню основних теоретичних положень щодо права на житло, нормативних гарантій його забезпечення, а також аналізу складових елементів конституційного механізму захисту даного права. У цьому розділі автор детально аналізує поняття категорії «житло» та «право на житло», у якому виокремлює матеріальну та нематеріальну складову, наголошуючи при цьому як на необхідності підвищення умов комфортності, екологічності, безпеки та технологізації житлового приміщення, так і на еволюції парадигми житлового простору індивіда як охоронюваного законом блага (с.48 роботи).

У другому розділі автором досліджуються складові національного механізму захисту права на житло, розглядаються судові, позасудові форми захисту, окрема увага приділена ролі конституційного правосуддя у системі захисту права на житло. Слід відзначити той факт, що дисертант аналізує зазначені питання не лише на основі наявної доктринальної бази, але й враховує напрацювання та рекомендації експертного середовища у відповідній галузі, що дозволяє йому сформулювати практично орієнтовані пропозиції та висновки.

Третій розділ автор присвятив дослідженню міжнародного механізму захисту права на житло, проаналізував міжнародні стандарти цього права, обґрунтував необхідність приведення норм національного законодавства у відповідність до цих стандартів. Особливу увагу дисертант присвятив особливостям захисту права на житло у практиці ЄСПЛ, внаслідок чого

додатково продемонстрував критичну необхідність істотної зміни національного законодавства у житловій сфері. У висновках викладено найбільш вагомі наукові результати дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням конституційно-правового механізму захисту права на житло. Низка висновків та пропозицій автора викликають інтерес та заслуговують на увагу. Так, можна погодитись із твердженням автора, що чітка визначеність правового змісту конституційного права на житло природним чином передусє ефективному функціонуванню юридичного механізму його захисту, а також, як наслідок, впровадженню модернізованих економіко-правових моделей вдосконалення такого механізму (с. 72 роботи). Заслуговує на увагу висновок про необхідність розроблення виваженої та адекватної житлової політики, яку має здійснювати Уряд спільно із іншими органами влади в Україні в аспекті нормативного забезпечення та захисту права на житло. Автор вірно зазначає, що протягом всього періоду існування нашої незалежності житлова політика носила фрагментарний, безсистемний та вибірковий характер. Потреба в житлі різних категорій осіб завжди значно перевищувала спроможності центральних органів влади та місцевого самоврядування в їх реалізації, що істотно погіршилось в умовах війни (с.126 дисертації).

Також вважаємо обґрунтованим та таким, що має важливе практичне значення, висновок автора щодо необхідності зміни підходів до забезпечення соціальним житлом і встановлення виключно оплатного характеру користуванням ним. Дисертант вірно зазначає, що лише оплатний характер користування соціальним житлом дасть змогу реінвестувати у наступні об'єкти і таким чином збільшувати його обсяги, потреба у яких зростає з кожним днем (с. 128). Не менш цікавими видаються твердження автора про особливе значення у механізмі захисту права на житло інституту конституційної скарги, який дає особі можливість захиститись не тільки від неправомірних дій інших суб'єктів, але й від не правових законів (с.129).

Слід підкреслити вагоме значення висновків дисертанта щодо необхідності приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів права на достатнє житло, яке, з позиції автора, включає не просто право «мати дах над головою», а висуває до держави зобов'язання щодо його відповідності переліку показників: якісного правового забезпечення, безпечності та придатності, доступу з точки зору інфраструктури та послуг, місцезнаходження, доступність з точки зору витрат, адекватність з точки зору культури (с.161). Також заслуговують на увагу твердження автора щодо необхідності розширення змісту терміну «житло» у національному законодавстві, під яким зараз розуміється виключно приміщення, яке відповідає технічним вимогам та з яким у особи є певний правовий зв'язок (право власності або право користування), тоді як практика ЄСПЛ ґрунтується на широкому підході, за якого правом на повагу користується будь-яке приміщення, яке особа вважає своїм домом, особливо у випадку відсутності будь-якого іншого житла (с. 162 дисертації).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Враховуючи викладене, можна констатувати високий теоретичний рівень представленої дисертації та її практичне значення. При цьому, як і будь-яке оригінальне дослідження, воно має окремі дискусійні положення. У зв'язку з цим слід звернути увагу на деякі дискусійні моменти та спірні положення дисертаційного дослідження О.І.Чайковського:

1) Автором у роботі обґрунтовується доцільність розширення компетенції Уповноваженого ВРУ з прав людини в аспекті захисту права на житло, а також необхідність запровадження спеціалізованого житлового омбудсмена як профільного органу позасудового захисту. Зазначені пропозиції потребують додаткового обґрунтування та роз'яснення, яким чином, на думку автора, мають співвідноситись функції та повноваження цих двох інституцій та чи не призведе закріплення такої системи органів до їх дублювання чи розпорошення відповідальності?

2) Здобувач пропонує запровадити єдину електронну чергу осіб, які потребують тимчасового або постійного житла. Погоджуючись загалом, що оптимізація даного питання давно назріла в Україні, вважаємо все ж, що автор мав би у роботі більше уваги приділити принципам формування відповідної черги, критеріям, які, на його думку, мають бути покладені у визначення пріоритетності забезпечення житлом різних категорій осіб.

3) Однією з пропозицій вдосконалення механізму захисту права на житло у роботі визначається посилення відповідальності посадових осіб за неналежне виконання обов'язків у цій сфері. Дана позиція потребує додаткового обґрунтування, у якій формі (формах), на думку автора, має бути реалізована така відповідальність та яким чином це вплине на функціонування механізму захисту права на житло?

Висновок по рецензованій дисертації. Зазначені зауваження до положень дисертації, що виносяться на захист, в цілому не впливають на позитивну оцінку роботи, натомість спрямовані на спонукання дисертанта до подальших поглиблених наукових досліджень в майбутньому, вони можуть стати предметом наукових дискусій науковців і практичних працівників. Отже, зазначені недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

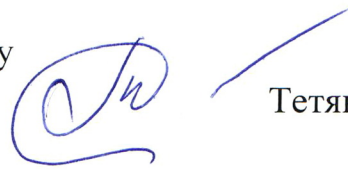
Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. Для її тексту характерний формально-логічний спосіб викладення матеріалу, робота є логічно завершеною і характеризується єдністю форми і змісту та свідчить про особистий внесок дослідника в юридичну конституційну науку.

Дисертація О.І.Чайковського є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить нові теоретичні положення й висновки, результати необхідних наукових узагальнень предмета, що досліджується, практичні рекомендації, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для правової науки України. Тема і зміст дисертації загалом відповідають спеціальності 081 «Право».

Таким чином, дисертаційне дослідження «Конституційно-правовий механізм захисту права на житло в Україні» підготовлено відповідно до нормативних вимог до дисертаційних робіт, а її автор – Чайковський Олег Ігорович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент:

доктор юридичних наук,
професор, завідувачка кафедри
конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Тетяна СТЕПАНОВА

ОСОБИСТИЙ ПІДПІС *доктора юрид. наук*

Тетяни Степанової ЗАСВІДЧУЮ

СТ. ІНСПЕКТОР ВІДДІЛУ КАДР

Марсело Рашевської

